

kitapları ve makaleleriyle İslâm medeniyeti biliminin genel bilim tarihi içerisindeki konumuna dikkat çekmiş, onun döneminde henüz tesis edilmiş olan bilim tarihi sahasının kökleşip yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır.

Eserleri. 1. *A Survey of Islamic Astronomical Tables* (Philadelphia 1989; daha önce dergide yayımlanmıştır: *Transactions of the American Philosophical Society*, XLVI/2 [Philadelphia 1956], s. 123-177). **2.** *Al-Bîrûnî on Transits. Bîrûnî'nin Temhîdül-müstakar li-taḥkîki ma'ne'l-memer* adlı risâlesinin Muhammed Saffûrî ile Adnân İfrâm tarafından yapılan tercümesinden ve Kennedy'nin açıklamalarından ibarettir (Beyrut 1959). **3.** *The Planetary Equatorium of Jamshîd Ghiyâth al-Dîn al-Kâshî* (Princeton 1960). **4.** *The Astrological History of Mâsha'allâh. Mâşâallah b. Eserî'nin Fî'l-Kîrânât ve'l-edyân ve'l-milel* adlı eserinin İbn Hibintâ tarafından yapılan özetinin İngilizce tercüme ve tahlilidir (Cambridge 1971, David Edwin Pingree ile birlikte). **5.** *A Commentary upon Bîrûnî's Kitâb Taḥdîd al-Amâkin* (Beirut 1973). **6.** *İfrâdül-maḳâl fî emri'z-zilâl: The Exhaustive Treatise on Shadows by Abû al-Rayḥân Muḥammad b. Aḥmad al-Bîrûnî. Bîrûnî'ye ait eserin İngilizce tercüme ve açıklamasıdır* (I-II, Aleppo 1976). **7.** *The Book of the Reasons Behind Astronomical Tables. Ali b. Süleyman el-Hâşimî'nin Kitâb Fî 'ileli'z-zicâ't'ının F. I. Haddad ile birlikte yaptığı çevirisi ve David Edwin Pingree ile birlikte yaptığı şerhidir* (New York 1981). **8.** *Studies in the Islamic Exact Sciences* (Beyrut 1983). **9.** *Geographical Coordinates of Localities from Islamic Sources. Müslüman müelliflere ait yetmiş dört kaynakta zikredilen yer adlarını ve bunların coğrafi koordinatlarını alfabetik sırayla içerir* (Frankfurt am Main 1987, Mary Helen Kennedy ile birlikte). **10.** *On the Contents and Significance of the Khâqânî Zij by Jamshîd Ghiyâth al-Dîn al-Kâshî* (Frankfurt am Main 1998). **11.** *Astronomy and Astrology in the Medieval Islamic World. Kennedy'nin çeşitli makalelerinden ibarettir* (Aldershot 1998). **12.** *The Melon-Shaped Astrolabe in Arabic Astronomy. Oval biçimdeki usturlap konusunun ele alındığı, müslüman astronomi bilginlerine ait yedi risâlenin neşir ve tercümesidir* (Stuttgart 1999, Paul Kunitzsch ve Richard P. Lorch ile birlikte). Bunların yanında Kennedy'nin

ve diğer bazı âlimlerin İbnü'ş-Şâtîr üzerine yazdığı makaleler kendisi ve İmâd Gânim tarafından derlenerek yayımlanmıştır (*The Life and Work of Ibn al-Shâtîr: An Arab Astronomer of the Fourteenth Century*, Halep 1984).

Kennedy'nin makalelerinden bazıları şöylece sıralanabilir: "The Arabic Heritage in the Exact Sciences" (*Al-Abhath*, XXIII/1-4 [1970], s. 327-344); "Late Medieval Planetary Theory" (*ISIS*, LVII [1966], s. 365-378); "A Set of Medieval Tables for Quick Calculation of Solar and Lunar Ephemerides" (*Oriens*, XVIII/19 [1965-1966], s. 327-334); "Parallax Theory in Islamic Astronomy" (*ISIS*, XLVII [1956], s. 33-53); "al-Bîrûnî's Maqâlid Ilm al-Hay'a" (*Journal of Near Eastern Studies*, XXX/4 [1971], s. 308-314); "Geographical Tables of medieval Islam" (*Al-Abhath*, XXIV [1971], s. 87-102); "The Astrological houses as Defined by Medieval Islamic Astronomers" (From Baghdad to Barcelona: Studies in the Islamic Exact Science in Honour Prof. Juan Vernet, ed. Jesepe Casulleras ve Julio Samsó Moya, Barcelona 1996, s. 535-578); "Spherical Astronomy in Kâshî's Khâqânî Zij" (*Zeitschrift für geschichte der Arabisch Islamischen Wissenschaften*, II [1985], s. 1-46); "Al-Sûfî on the Celestial Globe" (*Zeitschrift für geschichte der Arabisch Islamischen Wissenschaften*, V [1989], s. 48-93); "The Astronomical Tables of Ibn al-Raqqâm, a Scientist of Granada" (*Zeitschrift für geschichte der Arabisch Islamischen Wissenschaften*, XI [1997], s. 35-72); "The Chinese-Uighur Calendar in Tûsî's Zij-i İlkhâni" (*Zeitschrift für geschichte der Arabisch Islamischen Wissenschaften*, XI [1997], s. 111-152); "Al-Bîrûnî's Masudic Canon" (*Al-Abhath*, XXIV/1-4 [1971], s. 59-81); "The Solar Eclipse Technique of Yahyâ B. Abi Mansûr" (*Journal for the History of Astronomy*, I [1970], s. 20-38).

BİBLİYOGRAFYA :

E. S. Kennedy, *Studies in the Islamic Exact Sciences*, Beirut 1983; a.mf., "A Survey of Islamic Astronomical Tables", *Transactions of the American Philosophical Society*, XLVI/2, Philadelphia 1956, s. 123-177; D. A. King – G. Saliba, *Prof. Dr. Edward S. Kennedy: A Brief Biography and List of Publications*, İstanbul 1994; N. Kennedy – M. Kennedy, "In Memoriam: Edward S. Kennedy (1912-2009)", *Suhayl: Journal for the History of Exact and Natural Sciences in Islamic Civilisation*, IX, Barcelona 2009-2010, s. 185-193; D. A. King, "Edward Stewart Kennedy (1912-2009)", *Journal for the History of Astronomy*, XLI/1, Cambridge 2010, s. 117-119.

KENNÛN, Muhammed b. Medenî

(محمد بن المدني كنون)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. el-Medenî b. Ali

b. Abdillâh Kennûn el-Mestârî el-Fâsî
(ö. 1302/1885)

İslah yanlısı Faslı fıkıh âlimi.

1240'ta (1825) Fas'ta doğdu. Diğer kaynakların aksine İbn Zeydân 1239 (1824) yılını verir. İdrîsîler hânedanının ikinci hükümdarı Mevlây II. İdrîs'in soyuna ve Benî Mestâre kabilesinin bir kolu olan Benî (Âl-i) Kennûn (Gennûn, Cennûn) ailesine mensuptur. Aile, adını II. İdrîs'in oğlunun torunu Kâsım b. Muhammed b. Kâsım b. İdrîs'in "Kennûn" (Berberîce "ay") lakabından alır. Kennûn küçük yaşlarda hac farzasını babasıyla birlikte ifa etti. İlk eğitiminden sonra Câmîu'l-Karaviyyîn'de öğrenim gördü. Abdüsselâm b. Tâi' Bû Gâlib, Tâlib b. Hamdûn İbnü'l-Hâc, Ebû Bekir b. Tayyib İbn Kîrân, Abbas b. Tayyib İbn Kîrân, Muhammed b. Abdullah el-Meccâvî, Mehdi b. Tâlib İbn Süde, Ahmed b. Ahmed el-Bennânî, Muhammed b. Abdurrahman el-Filâfî el-Hacretî'den Arap dili ve edebiyatı, ayrıca akfî ve dinî ilimleri okudu. Başta fıkıh ve fıkıh usulü olmak üzere hadis, tefsir, tasavvuf, kelâm konularında adını duyurdu. Fas'ta "şeyhül-cemâa" makamını elde etti. 1274'te (1858) yapılan ısrar sonucu ve hocası Hacretî'nin tavsiyesiyle Merakeş'te kadılık görevini kabul ettiyse de sekiz ay sonra kraldan affını dileyip Fas'a döndü. Karaviyyîn'de fıkıh, Sîdî Kâsım b. Rahmûn Türbesi'nde hadis okuttu, diğer bazı medreselerde ders verdi. Yetiştirdiği çok sayıda talebe arasında ketiş Muhammed Tihâmî b. Medenî Kennûn, Abdülkebîr b. Muhammed el-Kettânî, Ahmed b. Kâsım Cessûs er-Rabâtî, Muhammed b. Kâsım el-Kâdirî, Muhammed b. Tihâmî el-Vezzânî, Ahmed b. Me'mûn el-Belgaysî, Muhammed Mahmûd b. Ahmed eş-Şinkitî (İbnü't-Telâmid), Ahmed b. Abdülvâhid el-Hasenî (İbnü'l-Mevvâz el-Fâsî), Muhammed b. Muhammed b. Abdüsselâm Kennûn (aynı lakabı taşıyan hocası "Kebîr", bu "Sagîr" sıfatıyla ayrılır) zikredilir. 1 Zilhicce 1302 (11 Eylül 1885) tarihinde Fas'ta vefat eden Kennûn, Bâbülfütûh dışında Kubâb Kabristanı'nda Ebû'l-Mehâsin el-Fâsî'nin türbesinin aşâğısında defnedildi.

Biyografi âlimlerinin "allâme, hâfız, hüccet, hâtimetül-muhakkıkın, imâmül-müddakkıkın" gibi vasıflarla nitelendirdikleri Kennûn XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fas'ın

en önde gelen fıkıh âlimi olarak bilinir. Eserlerinin bir kısmı klasik Mâlikî metin ve şerhleri üzerine yapılan çalışmalardan ve çoğu karşılaşılan günlük problemlere cevaplardan ibaret olup onun ıslahatçı ve yenilikçi kişiliği bu eserleri yanında özellikle Karaviyyîn'de okuttuğu mukayeseli fıkıh derslerinde kendini göstermiştir. Bu sırada ilmî kudretini ve yaklaşımını mezhep içindeki farklı görüş ve tercihleri Kur'an ve Sünnet'ten delillerle değerlendirirken ortaya koymuş, metne bağlı açıklamalarla yetinmek yerine fikhî meselelerin muhteva ve amacının kavranmasına önem vermiş, zaman zaman mezhepteki yerleşik hükme aykırı olsa da hadislerle göre amel etmiş, çeşitli konulardaki teliflerinde de bu yaklaşımı sergilemiştir. Kennün, tasavvuf kültürünün etkisindeki fikhî bir yaklaşıma iltifat etmemekle birlikte fakih ve mutasavvıf Ahmed Zerrük'ü örnek alarak tasavvufa temelden karşı çıkmamış, şer'î ölçülerle bağdaşmayan tarikat anlayışı ve uygulamalarını eleştirmiştir. Bazı eserlerinin adından da anlaşılacağı üzere çeşitli konularda halka nasihatte bulunmuş, onları bid'atlardan sakındırmış, ulemâ ve yöneticileri de kendi görevlerinin ve sorumluluklarının gereğini yapmaya çağırılmış, bu arada gördüğü yanlış davranışlara açıkça karşı çıkmıştır. Kendisine "nâsirü's-sünne ve kâmiu'l-bid'a" lakabını kazandıran bu davranışında *el-Medhal* müellifi İbnü'l-Hâc el-Abderî'den büyük ölçüde etkilendiği ve ona sık sık atıfta bulunduğu görülmektedir. Kennün'un ıslah düşüncesinde bütün sosyal, siyasal, fikrî ve dinî meselelerde Kur'an ve Sünnet'le Selef'in düşüncesine ve uygulamasına bağlı kalmaya yönelik vurgu öne çıkmaktadır. Üzerinde durduğu sosyal konulardan biri de Sudan'dan köle diye getirilip zenginlere satılan müslüman kadınlarla ilgili olup bunun şer'î anlamda bir savaş esirliğiyle bağlantılı kölelik olmadığını, dolayısıyla nikâh kıyılmadıkça onlarla cinsel ilişkisinin zina sayılacağını belirtmiştir. Yöneticilere karşı yanlış ve haksız uygulamalarını çekinmeden söyleyen Kennün şehir valisiyle aralarında geçen sert bir tartışma sonunda hapse atılmış, ancak ulemânın tepkisi ve halkın büyük gösteriler düzenlemesi üzerine serbest bırakılmıştır. Talebesi Muhammed b. Mustafa el-Meşrefî, *ed-Dürrü'l-meknûn fi't-ta'rif bi's-Şeyh Cennûn* adıyla bir eser yazmış, Hüseyin el-İrâkî de Meşrefî'nin bazı konulardaki görüşlerini tenkit için *Şavârimü'l-mennûn fi kam'i men nağaşa bi'n-nisbeti's-şerîfe el-Hâc Muhammed Kennûn* adlı bir eser kaleme almıştır.

Eserleri. 1. *İhtişâru'r-Ruhûni 'ale'z-Zürkânî*. Abdülbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî'nin Halîl b. İshak el-Cündî'ye ait *el-Muhtaşar*'a yazdığı şerh üzerine Muhammed b. Ahmed er-Ruhûnî'nin kaleme aldığı *Evâhu'l-mesâlik ve eshelü'l-merâkî ilâ sebki ibrîzi's-Şeyh 'Abdilbâkî* adlı büyük hâşiyenin muhtasarı olup *Hâşiyetü Kennûn* diye bilinir. Ruhûnî'nin hâşiyesi, Muhammed b. Hasan el-Bennânî ve Tâvüdü b. Tâlib İbn Süde'nin aynı şerhe yazdıkları hâşiyelerde kapalı kalan yerleri açıklaması yanında özellikle *el-Muhtaşar* şârihlerinden "Ecâhire" denilen Nûreddin Ali el-Üchûrî ve takipçilerinin eserlerinde görülen ve yanlış hükümlere varılmasına yol açan bazı hataları tashih etmesi bakımından önem taşımakla birlikte çok hacimli olduğundan Kennün tarafından ihtisar edilmiştir. Kennün burada her babın girişinde konunun Kur'an ve Sünnet'ten dayanaklarını zikretmiş, ihtilâflı görüşleri değerlendirerek hatalı olanlarına işaret etmiştir. Her iki hâşiyi birlikte basılmıştır (I-VIII, Fas 1294; Bulak 1306). **2.** *ez-Zecr ve'l-ikmâ' bi-zevâciri's-şer'î'l-mütâ' li-men kâne yü'minü billâhi ve resûlihî ve yevmi'l-ictimâ' 'an âlâti'l-lehvi ve's-semâ'* (Fas 1309, kenarında *ed-Dürrerü'd-deriyetü'l-müstenîre* adlı eserle birlikte). Bazı tarikat çevrelerinde nağme ve raks eşliğinde zikir yapılması, halktan bazı kimselerin mevliid vb. münasebetlerle ud ve tambur gibi çalgılarla nağme söylemelerine veya mugannî ve çalgıcı kiralamalarına karşı yazılmış, bu vesileyle bir kısım çevrelerde yabancı müziğe karşı başlayan temayül de eleştirilmiştir. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî, *Mevâhibü'l-erebi'l-mübri'e mine'l-cereb fi's-semâ' ve âlâti't-ğarab* adlı eserinde bazı konularda Kennün'a muhalefet etmiş ve tasavvuf çevrelerindeki uygulamaların mubahlığını savunmuştur. **3.** *Ûrâzü'l-Behce bi'd-dürrerü fi sülûki'z-zeheb ve'l-fiğda*. Muhammed b. Ahmed Bennîs'in Halîl b. İshak'ın *el-Muhtaşar*'ının ferâiz kısmına yazdığı *Behcetü'l-başar fi şerhi ferâ'izi'l-Muhtaşar* adlı şerhin hâşiyesidir (İbnü'l-Hadrâ'nın aynı şerh üzerine kaleme aldığı *Mür'atü'l-fiker* adlı hâşiyenin kenarında, Fas 1293, 1306, 1318, 1322). **4.** *Nevâzil fikhîyye*. Müellifin çeşitli konularda verdiği fetvaları kardeşi Muhammed et-Tihâmî b. Medenî *Vuzûhu'd-delâ'il fi ecvedî mühimmâti'l-mesâ'il* adıyla derleyip fıkıh bablarına göre düzenlemiştir (Fas 1311). **5.** *Mevridü's-şâri'in fi kırâ'ati'l-Mürşidi'l-mu'in*. İbn Âşir el-Fâsî'nin Mâlikî ilmihaline dair eseri üzerine yazılmış bir

şerhtir (*el-Fihri's-şâmil*, X, 759). **6.** *et-Tesliye ve's-sülvân li-men übtilye bi'l-izâyê ve'l-bühtân*. Tarih boyunca peygamberlerden, ashap ve tâbiinden, ulemâ ve sulehâdan iftira, bühtan ve eziyete uğrayanlarla ilgilidir (Fas 1301, 1303, 1316, kenarında *Naşihatü'n-nezirî'l-ur-yân* adlı eseri ve *Risâle fi'l-hicre min arzi'l-adûv* adlı risâlesiyile birlikte). **7.** *Naşihatü'n-nezirî'l-uryân li-ehli'l-İslâm ve'l-imân fi't-tahzîr min muhâleğati ehli'l-ğiybe ve'n-nemîme ve'l-bühtân* (Fas 1316, *et-Tesliye ve's-sülvân* adlı eserinin kenarında). **8.** *Naşihatü zevi'l-himmi'l-ekyâs fi ba'zi mâ yete'allağ bi-halğati'n-nâs*. Tasavvuf ehlinin sohbet anlayışının eleştirildiği bu risâlede sohbetin bizzat maksat haline getirildiği ve şeyhin kişiyle Allah arasında bir perdeye dönüştüğü ileri sürülür (Fas 1303, 1312). **9.** *Naşihatü ehli'l-ilm fimâ yete'allağ bi'l-fetvâ ve's-şehâde ve mâ yete'allağ bi-zâlike mine'l-ümürî'lletî telümü'l-kâdî fi mesâ'ili'l-kazâ'* (Fas, ts., 1324). **10.** *Naşihatü'l-muhibbi'n-nâsihi's-sâ'is fi vücûbi 'azli'l-ümmyi'l-ğabiyyi misle'r-râyis* (Mektebetü Abdullâh Kennûn, Tanca, nr. 10523). **11.** *İkâzü'l-meftûni'l-mağrûr mimmâ tüzemmü 'avâkibühü yevme'n-nüşûr*. Bu eserinde Selef ulemâsının ilminden ve ahlâkından örnekler veren müellif çağdaşı bazı ulemânın durumunu eleştirmiştir (Fas 1318, 1323). **12.** *Tekmilü'l-betri'l-vâkı' fi Hâşiyeti İbn Zekrî 'ale'l-Buhârî*. İbn Zekrî el-Fâsî'nin *Şahîh-i Buhârî*'ye yazdığı hâşiyenin tek milesidir (I-V, Fas 1328, iki eser birlikte). **13.** *et-Ta'liku'l-fâtih min Muvattâ'i imâminâ Mâlik*. Kennün, İmam Mâlik ve eseri hakkında hacimli bir giriş yazdığı bu hâşiyeyi Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî'nin *el-Muvattâ'* şerhinden ihtisarla hazırlamıştır (I-II, Fas 1311). **14.** *ed-Dürrerü'l-meknûne fi'n-nisbeti's-şerîfeti'l-maşûne*. Hz. Peygamber'in soyunun fazileti, bu soya mensup olanlara gösterilmesi gereken saygı, onların da kendi soylarına yakışır bir ahlâka sahip olmaları gerektiğini dile getiren eser *el-Ğavlü'l-muhtaşarü'z-zarif fi kam'ir-Râzî 'alâ ehli'n-nesebi's-şerîf* veya *Nuşhu'l-hâş ve'l-âm fimâ yecübü li-Âli'n-Nebî 'aleyhi's-selâm* adlarıyla da kaydedilir (Fas 1306, 1312, 1315, 1319). **15.** *ed-Dürrerü'd-deriyetü'l-müstenîre bi-hadîsi "lâ advâ velâ fıyere"*. Eserde salgın hastalık konusundaki hadislerle tıbbî ve fikhî ahkâm incelenmiştir (Fas 1309, *ez-Zecr ve'l-ikmâ'* adlı eserinin kenarında). **16.** *Kifâyetü'l-muhtâc fi hükmi*

isti'mâli'l-muḥallâ ve'd-dîbâc (a.g.e., VIII, 379).

Kennün'un diğer bazı eserleri de şunlardır: *Hâşiye 'alâ kavlin li's-Şeyḫ Ḥalîl* (Fas, ts., 1300), *Takẓîd fimâ yelzîmü'l-kāḏî min mesû'ili'l-kāzâ'* (Fas 1324), *Cevâb 'an su'âl fi'n-nüḫûz* (Fas 1307, 1320), *Şerḫu Sîreti İbn Fâris, Nüzhetü'l-elbâb ve'l-esmâ' fi'l-ḥazâ' 'ale'z-zikri's-şer'iyyi'n-nâfi' bi'l-icmâ' ve't-taḫzîr mine'r-rakısi ve simâ'i ehli'z-zünûbi ve'l-ibtidâc, İhtişâru Risâleti Ḥasan b. 'Alî el-Uceymi el-Mekki fi şuruḫi'l-e'immeti's-şûfiyye* (Kettânî, I, 449; yazması için bk. Muhammed Haccî, s. 222; son iki eser şer'î esaslara aykırılık taşımayan tasavvuf anlayışı ve uygulamalarıyla ilgilidir). Brockelmann, Kennün'un isim zincirini yanlış yazdığı gibi başkalarına ait bazı eserleri de ona nisbet etmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, I, 590, 716, 955, 966; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 886; Zirikî, *el-A'lâm* (Fet-hullah), VII, 94; Abdullah Kennün, *en-Nübûgu'l-Mağribî fi'l-edebi'l-Arabî*, Beyrut 1395/1975, I, 306, 307-309; a.m.f., *Muḥammed b. el-Medenî Kennün* (*Mevsû'atü meşâhiri ricâli'l-Mağrib*, V içinde), Kahire-Beyrut 1414/1994; Abbas b. İbrâhîm, *el-İ'lâm*, VII, 54-58; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 449, 497-498; II, 744, 1113; Abdülazîz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fıḫhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1403/1983, s. 182-183; Menûnî, *Mezâhiru yaḳazatî'l-Mağribi'l-ḥadîs*, Beyrut 1405/1985, II, 371; a.m.f., *el-Meşâdirü'l-Arabîyye li-târîhi'l-Mağrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 137, 141, 153-154; Muhammed Haccî, *Fihrisü'l-Hizâneti'l-ilmîyyeti's-Şubeyhiyye bi-Selâ*, Küveyt 1406/1985, s. 85, 102, 222, 415; Fevzî Abdürrezzâk, *el-Maḫbû'âtü'l-ḥaceriyye fi'l-Mağrib*, Rabat 1406/1986, s. 25, 29, 30, 32, 34, 36, 40, 44, 53, 54, 58; İdrîs b. el-Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maḫbû'âtî'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 63-65; M. Felâh el-Alevî, *Câmî'u'l-Ḳaraviyyîn ve'l-fikrû's-Selefi: 1873-1914*, Dârülbeyzâ 1994, s. 11-101, 120, 146, 158; Hacı, *el-Fikrû's-sâmi fi târihi'l-fıḫhi'l-İslâmî* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Beyrut 1416/1995, IV, 353, 361-363; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *İthâfû'l-mü'tâli' bi-vefeyâtü a'lâmi'l-ḳarni's-şâlis 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, I, 288-289; İbrâhîm el-Vâfi, *ed-Dirâsâtü'l-Ḳur'âniyye bi'l-Mağrib fi'l-ḳarni'r-râbi' 'aşer el-ḥicri*, Dârülbeyzâ 1420/1999, s. 197-198; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıḫh ve uşûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1420-25/1999-2004, I, 105; VIII, 379; X, 759; XI, 307; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs* (nşr. Abdullah Kâmil el-Kettânî v.dğr.), Dârülbeyzâ 1427/2006, II, 412-413; III, 74; Ahmed Bükârî, *el-İḫyâ' ve'l-tecdîdüş-şûfi fi'l-Mağrib*, Muhammediye 1427/2006, I, 126-127; II, 75, 77; III, 32-34; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî, *Neşrû'l-cevâhir ve'd-dürer fi 'ulemâ'i'l-ḳarni'r-râbi' 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 1477-1478; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nürî'z-zekiyye fi ḫabaḳâtî'l-Mâlikiyye* (nşr. Ali Ömer), Kahire 1428/2007, II, 484-485; Abdüsettar b. Abdülvehhâb ed-Dihlevî, *Fejzû'l-melikî'l-vehhâbi'l-*

müte'âli bi-enbâ'i evâ'ili'l-ḳarni's-şâlis 'aşer ve'l-tevâli (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1429/2008, III, 1759-1760; İbn Zeydân, *Mu'cemü ḫabaḳâtî'l-mü'elliḫin 'alâ 'ahdi devleti'l-Aleviyyîn* (nşr. Hasan el-Vezzânî), Beyrut 1430/2009, II, 297-300; Muhammed Merzâk, "Gennün", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1425/2004, XX, 6829; Mustafa el-Bûinânî – Abdülazîz b. Abdülcelîl, "Gennün, Muḥammed b. Medenî", a.e., XX, 6833.

▲ AHMET ÖZEL

KESE

Osmanlı maliyesinde bir değer ölçüsü ve üst hesap birimi.

Sözlükte "küçük torba, kumaş ve meşin kılıf" anlamındaki Farsça **kîse** kelimesi malî kayıtlarda para çeşitlerinin belirli bir miktarını belirten terim olarak yer almıştır. Bunun yanında **torba** kelimesi de geçer. XVI. yüzyılda kese yerine zaman zaman **surre** de kullanılmıştır. Bu tabir "içine para konulan muhafaza" anlamından

hareketle zaman içinde değer ve servetin bir ölçüsü haline gelmiştir. Değer ölçüsü olarak paraların yalnızca nominal değerini değil aynı zamanda yaklaşık reel değerini de belirtir ve paranın değeri düştüğünde kesedeki para miktarı artar. Meselâ 1 kese akçe, 1074 (1663) yılında 40.000 ve 50.000 akçeye tekabül etmekteydi. Aynı para cinsi için farklı kese miktarının kullanılmasında tedavülde eski ve çil akçenin birlikte bulunmasından kaynaklanmaktaydı.

Osmanlılar'ın malî teşkilâtını aldığı İlhanlılar'da da keseye benzer bir terim mevcuttu. İlhanlılar'da "bi-hisâb-ı kîse" yerine "bi't-tümen" ifadesi kullanılmakta olup 10.000 dinar, 1 tümen kabul edilmekteydi. Osmanlılar'da her para çeşidinin farklı miktarları kese ile ifade edilmekle birlikte altın paralar için bu miktar sabit olup ancak yarım altın paralarda bir kesedeki sikke miktarı yarıya düşmekteydi. Gümüş paralar için bu miktar farklılık

Osmanlılar'da muhtelif paraların kese miktarları ve karşılıklarını gösteren tablo¹

Tarih	Kîse-i hasene (altın, sikke)	Kîse-i Rûmî (Esedî kuruş, adet)	Kîse-i mangır (adet)	Kîse-i divânî ² akçe (adet)	Kîse-i Mısıri para (adet)
Fâtih ve II. Bayezid dönemi 855-918 (1451-1512)	10.000			30.000	
923 (1517)	10.000			30.000 ve 50.000	
955 (1548)	10.000			600.000	
1003 (1595)	10.000			30.000 ve 50.000	
1007 (1598)	10.000			50.000	
1030 (1621)	10.000	500		1.200.000	
1067 (1656)	333 ve 1/3	833 ve 1/3		60.000	25.000
1071 (1660)		500		40.000	
1074 (1663)				40.000 ve 50.000	
1086 (1675)				50.000 ve 60.000	
1087 (1676)	10.000	545,5			
1089 (1678)		500			20.000
1091 (1680)				40.000 ve 50.000	
1097 (1686)		500		60.000	
1099 (1688)				50.000	
1109 (1688)			12.000	6.000	
1100 (1689)			12.000	12.000	
1102 (1691)		500		50.000	
1204 (1789)		416,5 ve 20 akçe		50.000	
1234 (1819)		500		60.000	20.000
1237 (1822)		625		60.000	25.000
1289 (1872)		416,65		50.000	
1289 (1872)		500		60.000	

Not: 1. Koyu yazılı rakamlar bir kesedeki para miktarını, normal yazılanlar ise karşılıklarını göstermektedir.

2. Kîse-i divânî 1070'li (1660) yıllarda kullanılmaya başlanmış olup daha önceleri yalnızca "kese" kullanılmaktaydı.